

Posudek oponenta disertační práce Gedy Montvilaitė
“Románové světy Ričardase Gavelise a Milana Kundery: komparativní analýza”
předkládané v roce 2019 na Ústavu východoevropských studií FF UK

I. Stručná charakteristika práce

Disertační práce Gedy Montvilaitė se věnuje srovnávání románové tvorby Ričardase Gavelise a Milana Kundery. Pro toto srovnání zvolila autorka následující aspekty: (1) kompozice jednotlivých románů, (2) kýč a vulgarita v poetice obou spisovatelů, (3) poetika karnevalu, (4) smrt a Thanatos, (5) Eros a sexualita a (6) typologie vypravěčů a literárních postav. Základní myšlenkou práce je, že nalezené paralely a diference lze úspěšně vysvětlit přes žánrový kontext tzv. intelektuálního románu konce 20. století, který odkazuje na epistemologické základy moderní a postmoderní evropské literatury a překračuje hranice jednotlivých národních literatur.

II. Stručné celkové zhodnocení práce

Práci pokládám za jednoznačně přínosnou: přes některé formální nedostatky je její sdělení sugestivní, srozumitelné a vystihuje pozoruhodné literární paralely, které ve výsledku vedou k závěrům o obecném vývoji postmoderní evropské prózy.

III. Podrobné zhodnocení práce a jejích jednotlivých aspektů

1. Struktura argumentace

Autorka disertační práce argumentuje srozumitelně, čtenář se zpravidla "neztrácí" a ví, na kterém místě argumentačního řetězce se momentálně nachází. Práce má pevnou a jasně rozvrženou makrostrukturu, která udržuje ustálený směr argumentace v jednotlivých kapitolách při detailnějším rozboru toho kterého problému. Za drobnou vadu pokládám odkazování typu "o tom budeme pojednávat dále v této práci" (viz s. 37, 68, 86, 118): přerušení argumentačního toku působí v takových případech rušivým dojmem.

2. Formální úroveň práce

Formální provedení práce má bohužel některé nedostatky. Tu a tam lze narazit na překlep,¹ syntaktickou neobratnost² nebo neadekvátní převod cizích slov do češtiny³. Tyto drobnosti pramení především ze skutečnosti, že práce vznikala v litevštině a následně byla přeložena do češtiny: syntaktické a stylistické neobratnosti jsou tedy translátologické povahy a v tomto smyslu jsou "druhotné", čtenář znalý litevštiny může ve spoustě případů tento litevský jazykový substrát rozpoznat, např. *Tehdy, když byly nastoupeny první kroky svobody pochoduující ze sovětského režimu, nebyla ani literární kritika, ani čtenáři připraveni na střet s estetikou ošklivosti a díly přímo podpořenými groteskně*

---

¹ [...] která díla srovnávat a kdy naopak komparace není **hodná** (s. 17).

² [...] v odlišení od [...] lineárního, vektorového modelu vlivu (**formalismus a tradiční zkoumání vlivu, osu**) na straně druhé (s. 25).

³ Vždyť **Montenis**, zakladatel esejistiky takové, jak ji chápeme dnes [...], je stále čten (s. 55).

vyřčenými myšlenkami (s. 61).⁴ Jistou jazykovou těžkopádnost lze v tomto případě akceptovat: litevský jazykový substrát sice naráží v textu Gedy Montvilaitė na syntaktické a stylistické zvyklosti českého čtenáře, ale tím četbu svérázně aktualizuje a oživuje, nutí se víc zamyslet nad základním sdělením věty. Formální úroveň práce by tedy mohla být vyšší, ale je z mého pohledu stále akceptovatelná.

3. Práce s prameny či s materiálem

K práci s primární a sekundární literaturou nemám zásadní námitky. Primární a sekundární literatura obsahuje všechna základní díla, která bych u Kundery a Gavelise očekával. Tuto stránku disertační práce pokládám za dobře zpracovanou a kvalitní. Za pozornost stojí využití materiálů z Gavelisova archivu a unikátní korespondence s Almisem Grybauskasem.

Z této oblasti bych možná jen připomněl, že pro analýzu "románových světů" se jeví jako vhodný teoretický kontext fiktivních světů, rozvíjený v dílech Lubomíra Doležela a jeho žáků (např. Bohumila Fořta): jeden drobný odkaz na Doleželovu *Heterocosmicu* je poněkud málo. Další drobná kritická poznámka by mohla směřovat k využití některých internetových zdrojů pro definice jednotlivých odborných termínů, viz poznámku pod čarou č. 181 (s. 79) nebo č. 198 (s. 83): tyto slovníky jsou z mého pohledu neseriózní, v disertaci bych očekával odkazy pouze na vysoce autoritativní lexikologická díla.

4. Vlastní přínos

Přínos disertační práci Gedy Montvilaitė spatřuji v několika rovinách. Na prvním místě bych zmínil základní posun v české recepci díla Ričardase Gavelise: litevský prozaik získává v podobě této disertace kvalitní odbornou studii, která bude zajímavá pro každého zájemce o litevskou literaturu. Je potěšující, že Gavelis do české filologické recepce vstupuje skrze vysoce odbornou a teoreticky neotřelou práci. Seriózní komparatistické teoretické podloží eliminuje interpretační předsudky, se kterými se recepce Gavelisova díla musí vypořádat: vztah mezi dílem Kundery a Gavelise je v této práci ukázán jako vztah dvou rovnocenných literární entit, z nichž žádná není "větší" či "primární" a ta druhá "menší" či "sekundární". Gavelis v této disertaci není představen jako autor stojící ve stínu Kundery a to je velmi důležité pro edukaci českého čtenáře.

Dalším přínosem disertační práce je dobře ukotvená analýza epistemologických východisek a paradigmatických rysů intelektuálního románu 20. století. Geda Montvilaitė se ve své analýze vrací k problematice postmoderní prózy, která již nemá zdroje pro zcela novou, originální tvorbu: *Takto chápaná komparatistika se stává součástí postmoderního způsobu vnímání, neboť je nepřímou potvrzován fakt, že vše již bylo napsáno [...] (s. 18)*. Přitom základní imperativ současné literární tvorby – totiž že musí být originální a nová – pořád zůstává v platnosti a Kundera s Gavelisem hledají ve svých románech cesty z této epistemologické aporie. Oba spisovatelé se přitom vydali podobným směrem: do poetiky svých románových světů začlenili prvky jako karnevalová logika, kýč, naturalismus nebo vulgarita. Geda Montvilaitė však ve své disertaci ukazuje, že pro intelektuální román to nestačí: inkorporace zmíněných prvků do poetiky je totiž gesto z doby moderny, nikoli postmoderny, Kundera a Gavelis vstupují do mnohem složitější hry, kdy rozhoduje nikoli přítomnost toho kterého poetického elementu v poetice (např. šokující naturalismus), nýbrž jeho metainterpretace. Postmoderní literatura nutí romanopisce se složitě pohybovat mezi pseudo-původním sdělením (původní již neexistují) a jeho několikvrstvou metareflexí, přičemž se stírají hranice mezi fiktivní a dokumentární výpovědí, resp. vypravěčem a literární postavou (s. 40). Roztáčí se téměř bludný kruh, který Geda Montvilaitė popsala následovně:

---

⁴ V práci se několikrát opakuje nepřesný překlad litevského slovesa *remti* a jeho reflexivních a participiálních odvozenin (*remtis, remiamas, remiantis* apod.), které jsou v litevském vědeckém diskurzu používány ve významu "zakládat se, být založený (na něčem)", nikoli "podpořit" (viz ještě s. 37, 120).

Při pohledu z perspektivy teorie esejsmu je možné dojít k závěru, že román samotný coby dílo je jednotkou „já“, individuum, o kterém se mluví v něm samém. Takovým způsobem může být z pohledu sebe samého interpretován jako jiný. Román jako text se stává tím, který skrze jiné (to, co je vkládáno citáty a dojmy) reflektuje sebe jakožto individualitu. (s. 53)

Dalším přínosným prvkem této disertace je osvětlení problematického vztahu obou autorů k tzv. národnímu literárnímu kánonu. V recepci Kundery a Gavelise je stále (a zřejmě příliš výrazně) přítomna národně literární dimenze, která znovu a znovu klade oběma autorům za vinu jejich kritický vztah k "domácí" literární tradici: proč je Kundera tak zlý na české čtenáře? Proč Gavelis nenechá na litevské kultuře kámen na kameni? Disertace Gedy Montvilaitė pomáhá odhalit podstatu této naivní diskuze: nikoli poskytnutím přímé odpovědi na ony otázky, nýbrž skrze pochopení, že jsou špatně položeny. Cílem poetiky obou autorů totiž není kritika své vlastní kultury, ale vysvobození se ze samotného konceptu národní literatury, slovy autorky disertace: *O něco důležitější je spíše to, že dokonce takovéto marginálie mohou podpořit tvrzení o jednotném směru intelektuálního románu 20. století, a že hovořit o rysech národních literatur ztrácí význam (s. 111).*

Za pozornost stojí v disertaci také mix interpretačních metodologií intertextu a esejizace, na kterém je analýza postavena. Autorka věnuje hodně pozornosti těmto koncepcím a teoretická složka disertace se objemově vyrovná přímé analýze děl Kundery a Gavelise. Tato část práce sice hojně čerpá a kompiluje z děl Genetta, Bachtina, Eca a jiných autorit, ale je sympatické, že jimi nabízené přístupy Geda Montvilaitė adaptuje neotřelým způsobem. Některé výroky z této disertace mají konceptuální hodnotu a pozornému čtenáři utkví v paměti, např. popis hermeneutické spirály:

Intertextovou interpretaci bychom v podstatě mohli přirovnat k rozšiřující se spirále, jejíž každý záhyb otevírá kontext širší než předchozí, jelikož v rámci této teorie každý nový text, který začneme číst, můžeme chápat jako určitý uzavřený prostor hustě zaplněný významy stisknutými jako pružina, která čeká, až se bude moci roztáhnout. (s. 41)

Tuto část posudku bych shrnul následovně: disertace Gedy Montvilaitė vykazuje vyvážený poměr kompilativity a originality, autorka nepřichází s žádným přelomovým interpretačním nástrojem, ale jejich stávající inventář používá profesionálně a kreativně. Výsledky, ke kterým dospěla v disertaci, jsou přesvědčivé a přínosné.

IV. Dotazy k obhajobě

1. Autorka práce vidí v intertextové interpretaci zásadní rozšíření interpretačního prostoru, který se stává v podstatě nekonečným (s. 41). Nedostáváme se tím do nebezpečí interpretační anarchie? Ostatně autorka sama varuje: *Svět textu je přístupný různým interpretacím a vlivům, nelze jej ovšem označit za otevřený zcela všemu. Vždy si uchovává jisté hranice. (s. 49).* Avšak jak lze z metodologického pohledu představeného v disertaci tyto hranice nalézt? Jak můžeme stanovit hierarchii mezi jednotlivými interpretacemi? Je sice snadné formulovat výrok, že každé čtení Kunderova či Gavelisova textu je jejich novým obohacením, ale zůstává nám nějaký nástroj pro identifikaci neadekvátního čtení? Kde končí interpretace a začíná "blábolení"?

2. Z disertace poměrně jasně vyplývá, že paralely a difference obou autorů nelze vysvětlovat v koncepčním rámci národních literatur a že generátorem těchto podobností je zřejmě vývoj intelektuálního románu jakožto specifického nadnárodního žánru. Avšak jakou pozici autorka zaujímá vůči dalšímu "nadnárodnímu" konceptu, který by mohl ony paralely explikovat, a sice koncepci střední Evropy a specifických rysů její mentality? Tento koncept má kořeny ještě v kontextu studené války, ale

má své stoupence doposud (mezi ně, a propos, by se počítali také Gavelis, Grybauskas a zřejmě i sám Kundera): není genetická podobnost Kunderovy a Gavelisovy poetiky výsledkem zkušenosti s totalitním režimem? Není jejich vědomý či podvědomý boj s totalitní ideologií tím tajným našeptávačem podobných literárních řešení?

3. Jakou cestu urazil litevský román po Gavelisovi? Vidí autorka práce nějakou paradigmatickou změnu v současném vývoji tohoto žánru?

V. Závěr

Předložená disertační práce splňuje požadavky kladené na disertační práci, a proto ji doporučuji k obhajobě a předběžně ji klasifikuji jako *prospěla*.

18. 8. 2019

Vaidas Šeferis